

GÜVEN ESASLI SOSYAL SERMAYE FAKTÖRÜNÜN KALKINMA POLİTİKALARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹ AN ASSESSMENT ON THE EFFECT OF TRUST BASED SOCIAL CAPITAL FACTOR ON DEVELOPMENT POLICIES

Nalan KANGAL * İlhan EROĞLU ** Fatih YETER ***

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 09.12.2021
Kabul Tarihi: 31.12.2021*

Öz

Kalkınma ülkelerin temel ekonomik sorunları arasında sayılmaktadır. Büyüme hedefleri kalkınma ile birlikte düşünölmekte ve kalkınmanın ana unsurları arasında sosyal sermaye önemli bir yere sahip olmaktadır. Zira güven unsurunun önceliklediği ve iş yapma becerisi olarak kabul edilen sosyal sermaye iktisadi kalkınmanın temel dinamikleri arasında görölmektedir. Sosyal sermayenin kalkınmaya katkıları; asimetrik bilginin azalması, işlem maliyetlerinin düşmesi, güven, bilgi paylaşımı, rekabet gücü, siyasal hayata ve toplumsal faaliyetlere katılımın artması, gelir dağılımının düzeltilmesi, iktisadi büyümenin hızlanması gibi konularda ön plana çıkmaktadır. Son yıllarda sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalar kalkınma ile ilişkilendirilmekte ve ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rolü üstlendiği iddia edilmektedir. Bu çalışma Türkiye'nin de içinde bulunduğu seçili 20 OECD ülkesinin güven endeksi ile kişi başına düşen gelir miktarları ve İnsani Kalkınma Endeksi oranları karşılaştırılarak sosyal sermayenin kalkınmaya etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda sosyal sermayenin kalkınma üzerinde yaratmış olduğu pozitif etki dikkate alınarak kalkınmanın önemli bir dinamiği olarak kabul edilebileceği kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kalkınma, Sosyal Sermaye, Güven

JEL Sınıflaması: E22, G02, O11, O18

Abstract

Development is considered among the main economic problems of countries. Growth goals are considered together with development and social capital has an important place among the main elements of development. Social capital, which prioritizes the element of trust and is accepted as the ability to do business, is seen among the basic dynamics of economic development. Contribution of social capital to development; It comes to the forefront in issues such as decreasing asymmetric information, decreasing transaction costs, trust, information sharing, competitiveness, increasing participation in political life and social activities, improving income distribution, and accelerating economic growth. In recent years, studies on social capital have been associated with development and it is claimed that countries play an important role in achieving their goals. This study aims to explain the effect of social capital on development by comparing the confidence index of 20 countries, including Turkey, with per capita income and Human Development Index rates. As a result of the research, it was concluded that considering the positive effect of social capital on development, it can be accepted as an important dynamic of development.

Keywords: Development, Social Capital, Trust

JEL Classification: E22, G02, O11, O18

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2021; 6(4), 906-916 / DOI: 10.29106/fesa.1034897

*Öğr. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Almus MYO, Mülkiyet Koruma Bölümü, nalan.kangal@gop.edu.tr, Tokat – Türkiye, ORCID: 0000-0001-9160-0797

** Prof. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü ilhan.eroglu@gop.edu.tr, Tokat – Türkiye, ORCID: 0000-0003-4711-1165

***Öğr. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Pazar MYO, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, fatih.yeter@gop.edu.tr, Tokat – Türkiye, ORCID: 0000-0001-8769-9122

1. Giriş

Küresel ekonomide 1929 Büyük Buhran ülkelerin sosyal refah yoksunluğu çektiği yılların da başlangıcı olmuştur. Bu sürece eklenen II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi kalkınma sıkıntısı çeken ülkelerin için yoksulluk ve güçsüzlük durumunu aşıkâr kılan bir tablo olarak ülkelerin kalkınma sorununu pekiştirmiştir. Bu döneme kadar gelişmiş (sömürgeci) ülkeler ucuz hammadde ve işgücü sayesinde ekonomik büyümei temin edebilirken 1929 Büyük Buhran'ı ve II. Dünya Savaşı'nın olumsuz tablosu iktisadi kalkınma için yeni oluşumlara yelken açılan bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Bu bağlamda, iktisadi kalkınma zaman içinde değişime uğramış ve daha geniş bir alanı içeren bir kavrama dönüşmüştür. Bu dönüşüm sosyal ve ekonomik kalkınmayı hükümetlerin temel görevi haline getirmiş ve böylece kalkınmamış ve gelişmemiş ülkelerin sorununa ışık tutan yaklaşımlar ortaya konulmaya başlamıştır. Bu süreçte sanayileşmiş ülkelerin kalkınma vaadi ile gelişmekte olan ülkelerle iş birliğine yönelidikleri görölmüştür. (Harris, 2011). Hatta Backhouse (1991), değişim geçiren ve kalkınan gelişmiş ekonomilerin yanında diğerlerine göre daha az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin de bu dönüşüm sayesinde gelişeceği ve kalkınacağı iddiasında bulunmuştur (Backhouse, 1991; Aktaran: Harris, 2011) Bu anlayış kalkınmanın yeni bir eksene doğru evrildiğine işaret etmektedir. Bu değişimde gelişmiş ülkelerin dışındaki ülkeler için kalkınmamışlık ve geri kalmışlığın bu ülkelerin bir kaderi olarak görölmemesi gerektiği inancını ön plana çıkarmıştır.

İktisadi kalkınma; bir ülkenin üretim ve gelir artışınını takiben; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan pozitif gelişme göstermesi olarak kabul edilmektedir. İktisadi kalkınma ile gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılmasıyla gelişmiş ülkelerin standartlarındaki refah seviyesine ulaşmasının mümkün olacağı beklenmektedir. Kalkınmanın başlangıcında tarımsal üretime dayalı üretim ve dış ticaret politikaları sanayileşme aşamasına geçiş için bir ön hazırlık niteliğinde uygulanmaktadır. Bu aşamadan sonra ise okur-yazarlık oranının artırılması, sağlık ve barınma olanaklarının iyileştirilmesi, AR-GE faaliyetlerine GSMH'den ayrılan payın artırılması, sosyal ve kültürel anlamda yapılacak olan yeni oluşumlar sosyal ve kültürel yönden ekonomik kalkınmaya destek vermektedir.

Artan dünya nüfusuna sürekli mal ve hizmet sağlanması ve bununla birlikte insanca yaşama standardını iyileştirme konusunda ekonomistler, sosyologlar ve politika yapıcılar ortak amaç etrafında birleşmişlerdir. Böylece başlangıçta hedeflenen iktisadi kalkınma zamanla sosyal kalkınmaya dönüşmesi amaçlanmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler, IMF ve özellikle Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların temel misyonu söz konusu amaca ulaşmayı mümkün kılan finans desteği ve politika üretimini gerçekteştirmektir.

Kalkınmada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yoksullar için beslenme, sağlık, eğitim ve istihdam imkânlarının sağlanması hedeflenir. Bu hedeflere ulaşmak için kullanılan üretim faktörleri ve sermaye yapılarının zamanla değişime uğradığı görölmüştür. Üretim faktörleri içinde fiziksel sermaye tek başına yeterli bir faktör olarak kabul edilmiş ancak zaman içinde buna beşeri sermaye ve daha sonra da sosyal sermaye eklenmiştir. Sermaye kavramının geniş anlamını kazandığı son zamanlarda sosyal sermaye iktisadi çevrelerce güven ortamının yaratmış olduğu pozitif katkı ile sürdürülebilir kalkınmanın bir dinamiği olarak görölmeye başlanmıştır.

Sosyal sermaye, toplumu oluşturan birey, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları arasındaki koordinasyonu referans olarak toplumun üretkenliğini artıran, norm, iletişim ağı ve güvenden oluşan bir yapı olarak görülebilir (Karagül, 2012; s.93). Bahsi geçen sosyal sermaye unsurları olarak normlar; bireylerin sahip olması gereken tutum ve davranışlarla ilgilidir. Bunun yanında iletişim ağları; toplumsal düzlemde yatay ve dikey hiyerarşide yer alan birey ve örgütlerin için ihtiyaç duyulan iletişim şekilleridir. Diğer bir unsur olan güven ise; bireyin bireysel ve toplumsal ilişkilerde verilen sözlere sadık olması ve dürüst davranması olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmanın amacı güven tabanlı sosyal sermayenin iktisadi kalkınmaya etkisini tartışmaktır. Bu paralelde çalışmada öncelikle kalkınma ve sosyal sermayenin kavramsal boyutu ele alınacaktır. Daha sonra ekonomik kalkınmanın belirleyicileri üzerinde durulacaktır. Bunu takiben sosyal sermayenin kuramsal yönü ve gelişimi hakkında teorik bilgi verilecektir. Son olarak sosyal sermaye ve kalkınmaya etkisi üzerine bir kritik yapılarak sosyal sermayenin ekonomik kalkınma hedefi için ortaya koyacağı pozitif katkılara değinilecektir. Çalışmanın sonuç bölümünde inceleme sonucunda ulaşılan bulgulara ve önerilere yer verilecektir.

2. Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşım

İktisat literatüründe kalkınma, üretim ve gelirin artmasının yanında, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik açıdan ülkelerin gelişimine odaklanmaktadır. İnsan sosyal bir varlık olmasının gereği olarak birbiriyle ilişki içinde olmakta ve birçoğ iş birliği sürecine girmektedir. İş birliği süreci bireyin tek başına ulaşmayacağı başarıları iş birliği içinde elde etmesine vesile olacaktır. İş birliği anlayışı kıt ya da yetersiz kaynakların bir araya gelmesine vesile olmakta ve bir sermaye niteliği ortaya çıkmaktadır (Field, 2008; s.1). Bu süreçte son zamanlarda sosyal sermayenin rolü birçoğ araştırmaya konu olmuş ve kalkınma ile sosyal sermaye birlikte anılır hale gelmiştir. Bu

iki kavram iktisadi çevrelerce farklı bakış açılarıncı ele alınmakta ve ortak bir amaçta buluşturılmaya çalışılmaktadır.

Kalkınma zaman zaman büyüme ile birlikte değerlendirilmektedir. Büyüme nicel büyüklüklerle ölçülebilen ve bir ülkenin Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYİH)'nın gelişimi ile ilgili bir kavram iken kalkınma nitel büyüklüklerle ilgili olup gelişmiş bir toplum yapısının niteliklerini konu alır. Gelir dağılımının adaleti, okuma yazma oranı, hasta başına düşen doktor sayısı, kentleşme düzeyi, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, sinema ve tiyatro gibi kültürel etkinliklerin yoğunluğu kalkınma göstergeleri olarak kabul edilir. Kalkınma ile ilgili bu göstergeler bir ülkenin halkının yaşam kalitesini ortaya koymaktadır. Bu açıklamalardan hareketle büyüme kalkınmanın bir ön şartı iken bazen kalkınma olmadan büyüme olabileceği söylenebilir.

Öte yandan büyüme ve kalkınma da fiziki ve beşerî sermaye birikimi oldukça önemli bir faktör olarak büyüme ve kalkınma sürecinde yer almaktadır. Fiziki ve beşerî sermaye büyümenin temel dinamiğini oluştururken sadece beşerî sermaye kalkınmanın önemli bir dinamiği olduğu kabul edilir. Beşerî sermaye için de sosyal sermaye ayrı bir öneme sahiptir. Sosyal sermaye muhteviyatı itibarıyla genel anlamda beşerî sermayeden ayrılan özellikler taşır. Tarihsel tecrübe, gelenek ve din gibi kültürel mekanizmalar aracılığıyla oluşan kendine özgü karakteristik bir yapı açığa çıkmaktadır (Fukuyama, 1998; s. 37). Ülkeler arasındaki kişi başına düşen çıktı düzeyi farklılıklarının sadece fiziki ve beşerî sermaye düzeylerindeki farklılıklar ile açıklanması güçtür. Yapılan çalışmalarla sosyal sermayenin belirleyicisi olan kurumların ve ona eşlik eden hükümet politikalarının sahip olduğu özellikler söz konusu farklılığa ışık tutmaktadır (Biçen, 2021; s.8).

Sosyal sermayenin geçmişine bakıldığında bu kavramı ilk kez Hanifan (1916)'ın kullandığı görülür. Hanifan'ın (1916) çalışmalarında sosyal sermayeye insanların günlük yaşamda iyi niyet, arkadaşlık, yakınlık ve sosyal birtakım ilişkileri geliştirme anlamı yüklediği görülmektedir (Aslan, 2016; s.183). Sosyal sermaye kavramı her ne kadar 1916 yılında Lydnia Hanifan tarafından ortaya konulmuş olsa da günümüzdeki önemi 1993 yılında Putnam'ın çalışmalarıyla anlaşılmıştır. Putnam çalışmalarında sosyal sermaye teorisini iletişim ağlarına verilen değere bağlamış ve İtalya'nın kuzeyinin güneyinden daha hızlı kalkınmasını bölgeler arası sosyal sermaye farklılığına bağlayarak sosyal bağların birey ve grupların verimliliğine pozitif katkı yapması gerçeğine dayandırmıştır (Putnam, 1995; s.65).

Sosyal sermayenin özü insan ve kurumsal ilişkiler özelinde değerlendirilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi ülkelerin gelişmişlik düzeyinin ölçümünde sadece fiziksel sermaye birikiminin ön plana çıktığı GSYİH ölçüsü yeterli olmamakta bunun yanında beşerî ve sosyal sermayenin de açıklayıcı bir özelliği dikkat çekmektedir. Az gelişmiş ülkelerin tipik özelliği bir taraftan düşük gelir seviyesine sahipken diğer taraftan da sosyal sermayenin yetersizliği ile tüm siyasal, toplumsal ve ekonomik yapının gelişmiş ülke standartlarının gerisinde kalmasıdır. Zira sosyal sermaye; ekonomiden eğitime, demokratikleşmeden kurumsal performansa, suç oranının düşürülmesinden sağlık alanına kadar pek çok alanda bireylerin toplumsal etkinliklere katılma, aile ve arkadaşlık ilişkileri, suç oranı, şiddet, hoşgörü gibi farklı konuları kapsayan bir disiplin olarak düşünülebilir (Karakurt, 2008; s.80-81). Ülkenin sahip olduğu kurumlar ve hükümet politikaları sosyal alt yapıyı oluşturan değişkenler arasında yer almaktadır. Söz konusu sosyal yapı üretim faaliyetlerinin teşvik edilmesi ile birlikte sermaye birikimi, inovasyon, teknoloji transferi konularında bireyleri ve firmaları destekleyerek çıktı düzeyini artırıp ekonomik büyümeye devamında da ekonomik kalkınmaya yol açmaktadır (Biçen, 2021; s.8).

Sosyal sermayenin önemli temsilcileri arasında yer alan Fukuyama sosyal sermayeyi, bir toplumda veya onun bazı kesimlerinde güven duygusunun hâkim olmasıyla ortaya çıkan yeti olarak tanımlamaktadır (Fukuyama, 1998; s.37). Bu yeti farklı toplumsal gruplar arasında güvene dayalı iletişimin düzeyi olarak ölçülebilmektedir. Sosyal sermayenin önemli temsilcilerinden bir diğeri olan Coleman sosyal sermayeyi beklentilerin, yükümlülüklerin, iletişim kanallarının sosyal normların bir arada düşünülmesiyle oluşan bir olgu olarak ifade etmiştir (Coleman, 1988; s.95-120). Hiç şüphesiz sosyal sermaye fiziki ve beşerî sermayenin dışında yaygın olduğu ölçüde büyüme ve kalkınmaya pozitif etki yaratırken yaygınlığının yetersiz olması durumunda da olumsuz etki yapmayı ve kalkınmayı etkileyen faktör olarak görülmektedir (Karagül ve Dündar, 2006; s.65).

Bu bağlamda kalkınma dinamiklerini yakalamış bir ülkede sosyal sermayenin gelişimi fiziki sermaye birikiminin verimliliği üzerinde pozitif katkılarla sürdürülebilir büyümenin alt yapısı tamamlanmış olacaktır. Zira içsel büyüme teorilerinde ortaya konulan iktisadi gelişmeye ve büyümeye doğrudan ve dolaylı katkıda bulunan politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşerî, bilimsel, teknolojik ve sosyal, maddi ve maddi olmayan her türlü unsur sermaye unsuru olarak kabul edilmiştir (Berber, 2006; s.139).

Kalkınma iktisat literatüründe birçok farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Kalkınma üretim ve gelir artışının yanında sosyal, kültürel ve politik gelişim sürecini anlatır. Bu süreç toplumsal hayat standartlarının yükseltilmesi ve daha nitelikli üretim metotları ile yaşam standartlarının ortaya konulmasını gerekli kılar (Berber, 2006; s.9). Öte yandan bir başka yaklaşım olarak kalkınma, niteliksel değişme yolunda olan gelişmeleri içerir (Flammang, 1979; s.47). Bu durumda ekonomik kalkınma hem daha fazla çıktı hem de teknik ve kurumsal yapıdaki değişimleri kapsamaktadır. Bir başka bakış açısına göre kalkınma bir ülkenin üretim yapısının yüksek katma değerli mallar

üretecek şekilde değişiminin sağlanması ve bu ürünlerden elde edilen gelirin adaletli bir şekilde paylaşımıyla hayat standartlarının yükseltilmesi olarak görülmektedir (Kaynak, 2011; s.77).

Kalkınma ve sosyal sermaye ilişkilerine geleneksel iktisadi yaklaşımlarda kalkınmanın bir rolü olarak çok fazla yer verilmediği görülmektedir. Ancak bu mesafeli duruş son zamanlarda değişmiş ve sosyal sermayenin kalkınma teorileriyle birlikte ele alınmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. Bu bakış açısı ekonomik kalkınmaya daha farklı bir anlam kazandırmış ve bu bağlamda ekonomik kalkına bilgiyi eyleme dönüştürme çabası olarak görülmüştür (Yıldız ve Topuz, 2016; s.210).

3. Kalkınmanın Belirleyicileri: Ekonomik Faktörler

Yukarıda da ifade edildiği gibi iktisadi büyüme ülkelerin GSYH artışı olarak kabul edilir. İktisadi büyüme kalkınmışlığın bir göstergesi olamaz. İktisadi büyüme kalkınmanın temel belirleyicileri arasında sayılırken büyümenin temel belirleyicileri arasında kalkınma öncelikli bir belirleyici olması beklenen bir durum değildir. İktisadi kalkınmanın belirleyicileri arasında iktisadi faktörler önemli ve öncelikli bir yer tutar. Bunun dışında doğrudan iktisadi bir nitelik taşımayan ancak iktisadi büyümeye katkı veren diğer belirleyicilerden de bahsetmek mümkündür. Bunlar; siyasal ve yönetsel faktörler, hukuksal ve kurumsal faktörler, sosyo-kültürel faktörler olarak sıralanabilir (Aktan ve Vural, 2002; s.1-3). Kalkınmada iktisadi içerikli faktörlerin ağırlığı daha fazladır. Zira iktisadi faktörler kalkınmanın belirleyicisi konumunda olan diğer faktörlerin gelişimini desteklemektedir. Bu bağlamda, kalkınmanın iktisadi belirleyicileri arasında doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimi, dış ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji, altyapı, finansal gelişme, ekonomik büyüme, vergi, gelir dağılımı gibi unsurlar sayılabilir (Şaşmaz ve Yayla, 2018; s.253-263; Berber, 2006; s.345).

Doğal kaynaklar; doğal yöntemler ile oluşan ve ihtiyaçların karşılanmasında ana unsur olarak kabul edilen tüm kaynaklardır. Bireyin ve toplumun ihtiyacını karşılamaya yönelik mal ve hizmetlerin üretimini temin etme adına girişimciler bu kaynakları üretime kanalize ederler. Yenilenebilir ve yenilenemez özelliğe sahip olan doğal kaynakların büyümenin ve kalkınmanın sürdürülebilir olmasında etkin kullanımı vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Yatırımlar; GSYH büyüklüğünü belirleyen önemli bir kalemdir. Yatırımların artmasıyla bir ülkenin sermaye stoku artarak büyümede önemli bir adım atılmış olur. Bir ülkenin tasarruflarının yatırıma dönüşümü büyüme ve kalkınma için önemli bir kuraldır. Yatırımlar bazen tasarrufları aşan bir miktarda yapılabilmektedir. Bu durumda olan ülkeler yatırımlarını finansa edebilmek için yeterince tasarruf yapamamış ve tasarruf açığı vermiş olurlar. Tasarruf açığı halinde diğer ülkelerin tasarruflarına başvurmak kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmektedir. İstihdam yaratıcı yatırımların artması gelir artırıcı olması nedeniyle kalkınmada önemli bir rolü üstlenmektedir.

Dış ticaret; dış ticaret işlemleri ile ülkeler yapmış oldukları ihracat sayesinde döviz geliri elde etme fırsatına sahip olmaktadır. Elde edilen dış ticaret gelirleri ya üretimde kullanabilecekleri ara mallarının ithalatında ya da yerli malların dışında ithal tüketim mallarının finansmanında kullanılmaktadır. İktisat teorisinde bu durumu anlatan birçok teori mevcuttur. Klasik iktisadın kurucularından olan Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisi, David Ricardo'nun mukayeseli üstünlükler teorisi dış ticaretin refah artırıcı özelliğini anlatan temel teorilerden birkaçıdır. Öte yandan ülkelerin yatırım stokunu etkileyen önemli gelişmelerden birisi de yabancı sermaye yatırımlarıdır. Yabancı sermaye yatırımları yeni bir üretim tesisi kurma ve reel sektöre doğrudan yatırım yapmak olarak bilinen doğrudan yatırımlarla ülkede mevcut işletmelere finansman desteği verme şeklinde finansman sağlayan dolaylı (portföy)yatırımlarıdır. Özellikle doğrudan yabancı yatırımların miktarının artması ile yatırımın yapıldığı ülkenin sabit yatırım stoku artmakta bu durum iktisadi kalkınmaya önemli bir destek oluşturmaktadır.

Teknoloji; teknolojinin ekonomi üzerindeki etkisi üretim üzerinden değerlendirilebilir. Teknolojik gelişmeler özellikle verimlilik artışı üzerinden büyümeye ve dolayısı ile kalkınmaya katkı vermektedir. Emek yoğun üretim tekniğinin teknolojik gelişmeyle teknoloji yoğun üretim tekniğine dönüşünü fiziki, beşeri ve sosyal sermayenin harmonik bir birleşimi olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda teknoloji yoğun üretim noktasında sağlanan avantajla, üretim miktarı artırılarak büyüme ve kalkınmanın sürekliliği tesis edilebilecektir.

Alt yapı; enerji, ulaşım, haberleşme, kanalizasyon vb hizmetlerden oluşan altyapının oluşturulması özel sektörün yatırımlarını desteklemekte ve iktisadi kalkınmaya pozitif katkı sağlanmaktadır. Alt yapı yatırımlarının tamamlanması bir ülkenin sanayisinin gelişimini kolaylaştırmakta yerli ve yabancı yatırımcılar için bir cazibe unsuru haline dönüşmektedir.

Finansal Piyasalar; kalkınmaya olumlu katkı yapan bir diğer unsur olarak finansal piyasalar gösterilmektedir. Finansal piyasaları sığ olan ülkeler yüksek finansman ihtiyacı gerektiren yatırım projelerini hayata geçirmekte fon bulma sıkıntısı çekmekte ve ödünç alma ve verme eylemi gerçekleşmemektedir. Tamamıyla sosyal sermaye olgusunun ön plana çıkardığı güven esasına dayalı işleyen finansal piyasalar iyi organize olması halinde iktisadi kalkınmayı destekleyen önemli bir argüman olarak düşünülebilir. Finansal piyasaların ekonomik kalkınmaya

etkisi büyüme neticesinde oluşan milli gelir artışının toplum tabanına yayılarak refah seviyesinin artmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Vergi; vergileme uygulaması birçok iktisadi faaliyetin yönünü tayin eden önemli bir maliye politikası aracıdır. Kamu harcamalarının önemli bir kaynağı vergilemedir. Günümüzde vergileme hemen hemen her ülkede yararlanma ilkesinden ziyade ödeme gücü ilkesine göre uygulanmaktadır. Buna göre kamu, kamusal mal ya da hizmetten faydalanan kişiden faydalanması karşılığında bir bedel tahsil etmek yerine faydalanma karşılığı olmaksızın yıllık geliri üzerinden vergilendirerek kamusal mal ya da hizmetleri finansa etmektedir. Bu durum kamusal mal ya da hizmetin ödeme gücü olmayan kesime de ulaşmasına vesile olmaktadır. Bu bağlamda, vergi kalkınmanın önemli bir dinamiğini oluşturmaktadır.

Gelir Dağılımı; ekonomik kalkınmanın bir başka belirleyicisi olan gelir dağılımı; belirli bir dönemde ülkede elde edilen gelirin bireyler, gruplar ve üretim faktörleri arasındaki paylaşım olarak ifade edilir. Gelirin dağılımında adalet anlayışı sosyal barışın en önemli ayağını oluşturmaktadır. Gelir dağılımının adaletsizliği yüksek gelirli ile düşük gelirli arasında bir çatışmayı kaçınılmaz kılacaktır. Bu bağlamda iktisadi kalkınma ile gelir dağılımı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Gelir dağılımında adaletin sağlanması toplumun refah seviyesinin artması ve iktisadi kalkınmanın desteklenmesi sonucunu doğuracaktır.

4. Sosyal Sermaye'nin Kuramsal Yönü ve Gelişimi

Ekonominin çarklarının istikrarlı bir şekilde çalışabilmesi için reel faktörler kadar reel olmayan faktörler de etki gücüne sahiptir. Güven, sadakat ve dürüstlük gibi erdemlerden oluşan reel olmayan faktörlerin parasal bir değeri olmamasına rağmen ekonominin işlerliğini artırmaktadır. İktisatçılar tarafından dışsallık olarak değerlendirilen güven, diğer reel olmayan faktörler gibi parasal bir karşılığı olmamasına rağmen sistemin işlerliğine katkıda bulunarak daha fazla mal üretilmesine ve dolayısıyla ekonomik büyümeye yol açmaktadır (Demirgil, 2019; s.156).

Sosyal sermaye, güven seviyesi ile ilişkilendirilerek ortaya çıkarılmış bir kavramdır. Sosyal sermaye yukarıda da belirtildiği üzere 1993 yılında Putnam'ın çalışmalarıyla dikkat çeken bir konuma gelmiştir. Putnam sosyal sermaye teorisini sosyal iletişim ağlarının bir değerine bağlamıştır. Söz konusu sosyal iletişim ağları bireyin ve mensubu olduğu grubun verimliliği üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bunun en somut örneği olarak ta İtalya'nın kuzeyinin güneyine göre daha hızlı kalkınması olarak göstermiş ve bunun sebebini de sosyal sermaye farklılığına dayandırmıştır (Putnam, 1995; s.65). Putnam sosyal sermaye ile ilgili olarak; bireyselliği konu alan "ben" ifadesini kolektifliği anlatan "biz"e dönüştürmek suretiyle üretkenliği pozitif etkilemeyi amaçlamıştır (Aydemir, 2011; s.67).

Sosyal sermayenin mikro, orta ve makro olmak üzere üç boyutu mevcuttur. Mikro düzeyde sosyal sermaye bireylerin ve grupların sermayesi olarak ifade edilir. Bireylerin yer aldığı örgütlerde ve örgütler arasında mevcut olan sosyal sermayenin boyutu mikro düzeydeki belirsizliklerin ve risklerin sebep olabileceği olumsuz etkilerin bertaraf edilebilmesi için önemlidir. Mikro düzeyde sosyal sermayenin bileşenleri, gayri resmi kurallar, arkadaşlık, gönüllülük, güven ve kaynaklara erişim olarak belirlenmiştir. Örgüt içindeki veya örgütler arasındaki mikro düzeydeki sosyal sermaye iş birliği ve kişisel güven, dayanışma, itibar, sadakat, tanınma ve doğru bilgiye ulaşımı kolaylaştırarak yaygınlaşmasına da yol açar. Orta (Mezo) düzeyde sosyal sermaye örgütsel ve kurumsal sermaye düzeyini ifade eder. Orta düzeyde sosyal sermayenin bileşenleri; aile, eğitim, din, hukuk, yönetim felsefesi, şirket ağları, sivil toplum kuruluşları ve yurttaş birlikleridir. Sosyal kimlik, birliktelik ve aidiyet gibi kurumsal kültürün oluşturulmasına katkı yapmaktadır. Makro düzeyde sosyal sermaye ulusların sahip olduğu sosyal sermaye düzeyini temsil etmektedir. Makro düzeyde sosyal sermayenin bileşenleri; tarihsel, kültürel ve etnik bağlar ve uluslararası karşılıkları, geleneksel ve modern değerler, gelenekler ve ideolojilerdir. Uluslararası karşılaştırmaların yapılmasında kullanılan bu düzey kullanılmaktadır. Hukukun üstünlüğü, yönetim biçimi, demokrasinin boyutu, politika üretimine katılım oranı gibi ülkenin sahip olduğu göstergeler ve ülkedeki kurumların kalitesinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu gerekçesiyle makro düzeyde sosyal sermaye kurumsal iktisadın alanı içinde yer almaktadır. Söz konusu üç boyutun çıktıları; sosyal bağlılık, performans artışı, refah seviyesinde artış, ekonomik gelişme, uluslararası rekabet gücü artışı ve bunlara bağlı olarak iyi bir yaşam seviyesidir (Eşki, 2009; s.26-27; Kangal, 2013; s.38-39).

Putnam'ın 2000'li yıllarda güven esaslı yapı olduğu çalışmalarla güven seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda iktisadi verimliliğin daha yüksek olduğunu iddia etmiştir. Putnam'a göre güven unsurunun ekonomik ve sosyal işlemleri kolaylaştırması, işlem maliyetlerini düşürmesi ve zaman kaybını önleyici birtakım avantajları sunması iktisadi verimliliği artırıcı nitelikte olduğuna işaret etmektedir (Eroğlu ve Kangal, 2016; s.60).

Diğer sermaye türlerinde bireye özgü ve daha maddiyata dayalı özelliklerin aksine sosyal sermaye karşılıklı yarar ve koordinasyonu sağlayarak toplumun çimentosu etkisi oluşturmaktadır. Bir toplumu oluşturan bireylerin ortak bir amaç etrafında hareket etmeleri toplumsal amaçlara ulaşmada sosyal sermayeyi ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada, ortak hedefe ulaşabilmek için birlikte çalışma yetisi ve iş birliğine yatkınlık gibi kriterler sosyal

sermayenin ana ruhunu oluşturmaktadır. Bireysel başarının yerine kolektif başarının hedeflendiği sosyal sermaye anlayışı beraberinde ekonomik kalkınmayı da getirmektedir (Özcan, 2011; s.6; Kangal, 2013; s.2).

Bu yaklaşım tarzına uygun olarak sosyal sermaye teorisine katkı veren bir başka isim olan Coleman, insanlığın ortak amaçlarına ulaşmada iş birliği esasını ön plana çıkarmış ve başarının sırrını grup ve organizasyon halinde çalışmada aramıştır. Coleman sosyal sermayenin üretken olduğu ve yokluğunda önemli aşamalara ulaşılmasının mümkün olmayacağına vurgu yapmış ve sosyal sermaye sayesinde sağlanan kuvvetli ve sürekli insani ilişkilerin, beşerî işlemleri etkinliğini kolaylaştırdığını ve toplumsal kurumların kalitesini artırdığı ileri sürülmüştür (Coleman, 1988; s.97-98). Aynı zamanda iş birliği ve iletişim ağının önemli bir unsuru olarak inanç sistemine dikkat çekilerek dini inançların önemli bir sosyal sermaye dinamiği olarak görmüştür.

Öte yandan sosyal sermayenin önemli temsilcilerinden birisi olan Fukuyama sosyal sermayeyi toplumun sahip olduğu güven seviyesi ile ortaya çıkan bir yetenek olarak değerlendirmiştir (Fukuyama, 2005; s.26-42). Güven, sosyal sermayenin olmazsa olmaz koşulu ve bunun yanı sıra başlangıç noktasıdır. Güven, bireylerin gerek kendi aralarındaki gerekse bireylerle kurumlar arasındaki ilişkilere ivme kazandırmasına ek olarak, verilen sözlerin yerine getirilmesi, samimiyet, gerçeklik, dürüstlük ve erdemi içeren bilinçli tutarlılıktır. Güven söz konusu önemli özelliklerine ek olarak toplumsal düzenin, bireysel yaşantının, ekonomik ve demokratik gelişmenin temelini de oluşturmaktadır. Çünkü güven yapısı gereği sadece iş ağlarına katılım için değil toplumdaki sosyal ilişkileri ilişkinin de sürdürülüp güçlendirilmesi için gerekli bir tutumdur. Bu yönü ile güven bireyler arası etki gücünün alanını genişleterek kolektif harekete yol açan örgütsel bir boyut kazanmaktadır. Ekonomik hayatta ilişkilerin sürdürülebilmesi ve verimli sonuçlar elde edilebilmesi için en etkili faktör hiç kuşkusuz “güven” faktörüdür. Bu önemli faktörün eksikliği neticesinde ekonomik ve sosyal hayat işlevselliğini kaybetmiş olur. Fukuyama teorisinde, sosyal sermayenin toplumların iktisadi hayatın gerektirdiği koşulları yerine getirerek, yasal düzenlemelerin tesis edilmesiyle güven unsurunun birleşmesiyle işlem maliyetinin düşmesi öngörülmüştür (Özdemir, 2007; s.17; Putnam, 1993; s.17; Kangal, 2013; s.43-45).

Güven esaslı sosyal sermayenin iktisadi kalkınmada meydana getirdiği etki Zak ve Knack’ın 47 ülke üzerinde yapmış olduğu çalışmada da ele alınmıştır. Çalışma kalkınma göstergeleri iyi olan ülkelerin aynı zamanda refah içinde olduklarını bununda güven esasına dayalı bir sonuç olduğuna işaret etmektedir (Zak ve Knack, 2001; s.318). Sosyal sermayenin geliştirilmesinin esas koşulu toplumda belirli bir güven temelini oluşuna bağlıdır. Fukuyama sosyal sermayenin toplumun genelinde veya bir kısmında yaygınlık kazanan güven aracılığıyla açığa çıkan bir yeterlilik olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Fukuyama, 2005; s.25-27). Literatürdeki bu örneklerle göre iktisadi kalkınma için toplumun genelinde; eğitim ve güven faktörlerinin önemi daha iyi anlaşılmış ve sosyal sermaye referans bir kavram haline gelmiştir (Karagül, 2012; s.3).

Sosyal sermayenin gelişim sürecinde sosyal sermayenin merkezinde tartışılan uluslararası organizasyonların da yaklaşımı dikkat çekicidir. Dünya Bankası (World Bank) sosyal sermayeyi kalkınmanın bir dinamiği olarak görürken bireyler arası ilişkileri, güveni ve bireylerin yurttaşlık bilincine dikkat çekmiştir. Öte yandan OECD sosyal sermaye ile beşerî sermayeyi birleştirici bir yaklaşımla kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görmüştür. Ayrıca OECD iktisadi davranışlarda belirli bireysel ilişkiler ve ilişki ağlarının güven vermesi, beklentilerin oluşması, müeyyideler ile davranış normlarının oluşturulmasıyla ilgili olduğuna dikkate çekmektedir (World Bank, 1998; s.1; OECD, 2001; s.40).

Sosyal sermaye diğer sermaye türleri olarak fiziki ve beşerî sermaye gibi gelişimi mümkün müdür? Bu sorunu cevabı sosyal sermayeyi oluşturan unsurlarla ilgilidir. Buna göre toplumun sosyal ilişkilerinin geliştirilmesi ve güven unsurunun tesisi, sosyal sermayenin gelişimine gerekli zemini oluşturmaktadır. Ancak sosyal sermaye üzerinde önemli etkilerinin görüldüğü yetersiz eğitim, gelir dağılımının adaletsizliği, hukuka güvenin zedelenmesi, yolsuzluk ve usulsüzlük gibi unsurlar toplumsal barışı ve güveni olumsuz etkileyerek sosyal sermayenin gelişimine ket vurmaktadır. Kalkınmış ülkelerde sosyal sermayenin yüksek olduğu gerçeği üzerinden hareketle kalkınmamış ve sosyal sermayesi düşük olan ülkelerin ivedilikle sosyal sermayeyi artırıcı düzenlemelere gitmesi iktisadi kalkınma açısından önemli bir gereklilik olarak görülmektedir (Yıldız ve Topuz, 2016; s.208).

5. Sosyal Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi

İktisadi kalkınma sürecinde konun uzmanları kalkınma için fiziki ve beşerî sermayeyi ön plana çıkararak kalkınmanın istenilen boyutta gerçekleşeceğini beklemişlerdir. Ancak fiziki sermaye yanında beşerî sermayenin kalkınmayı açıklamada yeterli olacağı beklentisi hiç de beklendiği gibi olmamış ve yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, 1990’lı yıllar iktisat literatüründe sermaye kavramına yeni anlamlar katmış ve üretimi, ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi etkileyen sosyal sermaye olgusu gündeme gelmiştir (Field, 2008; s.72). Başlangıçta gelir ve maddi değeri olan her şeyi ifade eden ve bireylerin “neye sahip” olduğu sorusu fiziksel sermayeyi açıklamaya yöneliktir. Ancak zamanla yetersiz hale gelmiştir. Daha sonra bireyin “neyi bildiği” sorusunun karşılığı olan ve eğitim, bilgi, yetenek, tecrübe gibi değişkenleri kapsayan beşerî sermaye gündeme gelmiştir. Değişen dünya yapısına paralel olarak günümüzde bireyin “kimi tanıdığı” sorusunun karşılığı olarak

ilişkiler ve bağlantılardan oluşan sosyal sermaye kavramı geçerlilik kazanmıştır. Sosyal sermaye iktisadi kalkınma ilişkisinde bazı etkiler doğrudan bazı etkiler ise dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Karagl ve Masca, 2005; s.37–52);

Doğrudan etkileri:

- Maliyet artırıcı negatif dışsalılıkların ortadan kalkması ile işlem maliyetlerinin azalması
- İletişim imkânlarının gelişimi sayesinde emek, sermaye ve zaman israfının önüne geçilmesi
- Güven sorununun aşılmasıyla üretim maliyetlerini artıran evre sorunlarının üstesinden gelinmesi
- evre sorunları ve güvene dayalı sorunların azalmasına bağlı olarak i güvenlik, can ve mal kaybına yönelik harcamaların azalması ve kaynakların verimli kullanımının mümkün olması
- Sözleşmeye sadık kalınmasıyla suç unsurlarının azalması iken.

Dolaylı etkileri:

- Mevcut retim faktörlerinin verimli ve rasyonel kullanılması
- Yolsuzlukların ve bürokratik işlemlerin azalması
- Demokratikleşme, insan hakları ve politik istikrarın sağlanması
- Aile işletmelerinin güven unsurunun oluşmasıyla kurumsallaşması ve profesyonel bir yönetim anlayışının gelişmesi
- Profesyonel işletmelerin gelişmesiyle uluslararası alanda rekabet günün artması gibi sıralanmaktadır.

Sosyal sermayenin yaygın olumlu etkileri dikkate alındığında yatırımların önemli unsurları olan fiziksel ve beşeri sermayenin yanında sosyal sermaye yatırım karlılığı artırmakta ve kalkınmanın önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Zira sosyal sermayenin diğer sermaye türü olan beşeri sermaye ile bileşimi fiziksel sermayeye ulaşımı kolaylaştırmakta ve kalkınmanın önemli bir yönünü oluşturan ve GSYİH artışıyla kişi başına düşen gelirin artışına zemin hazırlamaktadır (Karagl, 2012; s.135).

Sosyal sermaye büyüme ve kalkınma sürecinde gizli bir birleştiricilik özelliği arz etmekte ve büyümenin yanında kalkınmanın da sağlanabilmesi için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Bu bakış açısından sosyal sermayenin üstlenmiş olduğu rol Dünya Bankası tarafından “kayıp halka” olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye kalkınma için birçok kaynak olmasına rağmen istenilen seviyede ilerleme kaydedememiş ülkeler ile kalkınma için uygun şartlara sahip olmamasına rağmen gelişmiş ülkeler arasında yer alan ülkelerin kalkınma seviyelerinin açıklayabilme gücü olarak grlmştr (Kangal, 2013; s.74).

Sosyal sermayenin kalkınma dışında genel olarak bir topluma yapmış olduğu katkıları pek çok alanda görmek mümkündür. Güven unsuru üzerine inşa edilen sosyal sermayenin iktisadi ve sosyal alanda kalkınmaya yönelik yapmış olduğu katkılar (Karagl ve Masca, 2005; s.40–41; Kangal, 2013; s.81); i) işlem maliyetlerini azaltma, ii) iktisadi politikaların etkinliğini artırma, iii) yoksullukla mücadeleyi önceliklendiren toplumların ve hükümetlerin ortaya çıkması, iv) bilgi paylaşımının üretimi artırıcı ve maliyetleri düşürücü etkinin ortaya çıkması, v) bireysel olarak ulaşılması zor olan hedeflere kolektif olarak ulaşılmasının mümkün olduğunun görülmesi, vi) karşılaşılması muhtemel krizlerden çıkma potansiyelinin artması, vii) yönetim girdilerinin düşmesi ve sözleşmeye gösterilen sadakatin artması, viii) işletmenin optimal düzeyde üretim avantajına ulaşması, ix) kredi faizlerinin düşmesi ve gelir dağılımında adaletin sağlanması, x) istihdamda verimliliğin ve yatırımların hem nicelik hem de nitelik olarak artması şeklinde özetlenebilir.

Öte yandan sosyal sermayenin sosyal açıdan topluma yaptığı pozitif katkılar ise i) eğitimde başarının artması, ii) sosyal duyarlılık ve siyasal katılımlarla yönetişimin gelişmesi, iii) güvene dayalı ilişkiler ile toplumsal sorunların daha hızlı zme ulaşması, iv) suç oranının azalması olarak açıklanabilir.

Bu bağlamda, sosyal sermaye üzerine yapılan pek çok çalışmanın sonuçları ekonomik kalkınma ile sosyal sermayenin pozitif ilişi içinde olduğuna işaret etmektedir. Bunun en somut rnekleri ABD, Japonya ve Almanya’da profesyonelce yönetilen şirketlerin varlığıdır. İşletmede alışanlar arasında ortak ahlaki kurallar mevcutsa ve güven sağlanmışsa maliyet düşürücü sonuçlar ortaya çıkacaktır (Fukuyama, 2005; s.73).

Tablo 1: Seçili OECD Ülkelerinin Güven Düzeyleri ve Kalkınma Göstergeleri (2019)

Ülke	Güven Düzeyi*	Kişi Başına GSYİH (\$) **	İnsani Gelişmişlik Endeksi****	Legatum Refah Endeksi ***
Danimarka	10,00	57,161	0.940	1
Avusturalya	9,0	49,455	0.944	17
Finlandiya	8,6	48,641	0.938	5
Norveç	8,0	64,452	0.957	2
İrlanda	7,8	86,650	0.955	12
Hollanda	7,4	56,784	0.944	6
İspanya	7,0	40,803	0.904	25
Çekya	6,8	40,981	0.900	28
ABD	6,7	62,630	0.926	18
Almanya	6,4	53,929	0.947	8
İngiltere	6,4	46,406	0.932	11
Belçika	6,3	51,742	0.931	22
Fransa	6,1	46,017	0.901	23
Estonya	6,0	36,399	0.892	21
Türkiye	6,0	28,199	0.820	91
Avusturya	5,8	55,833	0.922	13
İtalya	5,6	42,662	0.892	30
Güney Kore	5,5	42,719	0.916	29
Meksika	5,2	19,701	0.779	97
Macaristan	3,0	32,553	0.854	46

Kaynak: World Social Capital Monitor* (2019), World Bank** (2019), Legatum Prosperity Index Report***(2019), UNDP**** (2019)

Sosyal sermaye yapısı gereği somut değerlerin aksine soyut değerlerden oluşan bir kavramdır. Bundan dolayı sosyal sermayeyi ölçmek ve değerlendirmek daha zordur. Yapılan çalışmalarla sosyal sermaye göstergesi olan bazı değişkenler bir araya getirilerek bazı endeksler oluşturulmuştur. Çalışmada seçili OECD ülkelerinin sahip olduğu sosyal sermayeyi temsilen güven düzeyi ve kalkınmayı temsilen de kişi başına düşen GSYİH, İnsani Gelişmişlik Endeksi, Legatum Refah Endeksi verileri tablolaştırılarak sosyal sermaye ile kalkınma arasında bir ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1’de seçili OECD ülkelerinin 2019 yılı verilerine göre sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma ilişkisini özetlemektedir. Tabloda bir sosyal sermaye ölçüsü olarak Dünya Sosyal Sermaye Monitörü’nün oluşturmuş olduğu güven düzeyi ve ekonomik kalkınma ölçüsü olarak satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH (sabit 2017 uluslararası \$) ve İnsani Gelişmişlik Endeksi skorları kullanılmıştır. Güven, bireyin başta ailesine, ülkesindeki diğer insanlara ve genel olarak insanlara duyduğu güven düzeyini ifade etmektedir.

Ekonomik ve aynı zamanda sosyal refah göstergelerinden birisi olan İnsani Gelişmişlik Endeksi ülkelerin sahip olduğu beşeri sermaye kalitesini ve kalkınmışlık seviyelerini ortaya koymaktadır. Endeks; ortalama yaşam süresi, yetişkin okuryazarlık oranı, okullaşma oranı ve kişi başına düşen GSYİH düzeyi ile ifade edilebilen yaşam standardı gibi sosyal refah boyutunu da ölçmektedir (Çoban, 2020; s.147).

Derlenen veriler doğrultusunda Tablo 1’de dikkat çeken en önemli gösterge güven düzeyi ile insani kalkınma endeksinin aynı yönlü hareketidir. Tablo 1’de 2019 yılı verilerine göre yüksek güven düzeyine sahip olan Danimarka, Avusturalya, Finlandiya, Norveç ve Hollanda aynı zamanda kişi başına gelirlerinin ve İnsani Gelişme Endeksi skorlarının yüksek olduğu iktisadi olarak da gelişmiş ülkelerdir. Doğal olarak bu ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi skorları, ortalama güven düzeyinin altında kalan ülkelere göre daha yüksek bir değere sahiptir. Türkiye, İtalya, Meksika ve Macaristan gibi ülkelerin düşük güven düzeylerine düşük İnsani Gelişme Endeksi skorları eşlik etmektedir.

Tablo 1’in son sütununda yer alan Legatum Refah Endeksi kendi içinde 12 adet değişkenlerden oluşturulmuştur. Legatum Refah Endeksi sosyal sermayeyi de refah düzeyine etki eden bir değişken olarak sıralamasında kullanmıştır. Bu özelliği ile İnsani Gelişim Endeksi, Yoksulluk Endeksi vb. geleneksel endekslerden daha geniş kapsamlı olduğu için karşılaştırma amaçlı olarak tabloya eklenmiştir. Refah, ekonomik kalkınmanın bir sonucu olarak ulaşılan bir çıktıdır. Bu açıdan refah eğitim, sağlık, güvenlik, özgürlük ve cinsiyetler arası eşitlik vb çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Legatum Refah Endeksi içinde barındırmış olduğu koruma ve güvenlik, kişisel özgürlük, yönetim, sosyal sermaye, yatırım çevresi, girişimcilik koşulları, piyasaya erişim ve altyapı, ekonomik

kalite, yaşam koşulları, sağlık, eğitim ve doğal çevre gibi değişkenler ile hem bireyler için hem de devletler için çok boyutlu olan refahın değerlendirmesini etraflı bir şekilde yapmaktadır (Günay, 2020; s.5).

Bu bilgiler ışığında Tablo 1’de Legatum Refah Endeksi’ne göre refahın en yüksek olduğu ülke olarak Danimarka’da sosyal sermayeyi temsilen güven en yüksek düzeydedir. Buna paralel olarak incelenen ülkeler arasında; kişi başına düşen GSYİH düzeyi ve İnsani Gelişmişlik Endeksi skoru en yüksek ülke Danimarka’dır. Yine seçilmiş OECD ülkeleri arasında Meksika 97. sırada olması nedeniyle refahı en düşük ülke olma özelliği göstermektedir. Buna paralel olarak Meksika güven düzeyi 5,2 ile seçilmiş OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer almaktadır. Kişi başına gelir düzeyi (19,701) ve İnsani Gelişme Endeksi (0.779) değeri de düşük güven düzeyi gibi düşük düzeydedir. Türkiye’de Legatum Refah Endeksi’ne göre refah düzeyi 91. sıralarda olan bir ülkedir. Refah düzeyinin düşüklüğüne paralel olarak gerek ortalamanın altında bir güven seviyesi ile gerekse düşük düzeyde kişi başına GSYİH düzeyi ve insani gelişmişlik düzeyi dikkat çekmektedir.

Öte yandan 2019 yılı verilerine göre Danimarka’nın refah bileşenleri çerçevesinde değerlendirildiğinde Yaşam Koşulları, Kişisel Özgürlük, Sosyal Sermaye, Eğitim, Yönetişim kapsamında ve refahın diğer bileşenlerini de hesaba katıldığında dünyanın en iyisi olduğu görülmektedir. 2009 yılından itibaren Danimarka sosyal sermaye düzeyi olarak genellikle birinci sırada yer almıştır. Bunun dışında 2013-15-18-19 yıllarında ikinci 2015 yılında ise 3 sırada yer almıştır. Danimarka’yı takip eden diğer ülkelerin özelliklerine de bakıldığında ilk 10 sırayı paylaşan Norveç, İzlanda, Finlandiya, Hollanda, Yeni Zelanda, İsviçre, İsveç ve Kanada gibi diğer ülkelerinde benzerlik gösterdiği görülmektedir (Günay, 2020; s.6).

Sosyal sermayenin iktisadi kalkınmaya olumsuz etkilerinin de olduğuna dair iddialar mevcuttur. Özellikle yukarıda da ifade edildiği gibi yolsuzluk, bürokratik gecikmeler, bastırılmış sivil özgürlükler, eşişsizlik, gibi unsurların mevcut olduğu ülkelerde sosyal sermaye birikimi zayıf kalmakta ya da geliştirilemediği ve pratiğe dönüştürülemediği zaman kaybolmaya yüz tutmaktadır. Daha da önemlisi var olan sosyal sermayenin etkin şekilde kullanımına zemin oluşturulamadığı ve kaybolmaya yüz tutması halinde bu sermayenin elde edilmesinin eskisi kadar kolay olmayacağıdır. Bu özelliklerin görüldüğü toplumlarda bölücü etnik gerilimler ve mülkiyet haklarının korunmasındaki başarısızlıkların, kalkınmayı engelleyeceği sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca sosyal sermayenin ortaya koyduğu amaç birliği kötü amaçlar için kullanıldığında iktisadi ve sosyal yıkımları beraberinde getirmektedir (Yıldız ve Topuz, 2016; s.208).

6. Sonuç

Ülkeler kendilerine iktisadi hedefler koyarlar. Bunların en temel olanı satın alınma gücünün korunması ile büyüme ve kalkınmadır. Büyüme Bir ülkenin GSYİH yıllık artışı ifade eder. Bu ölçü de büyümenin kişi başına düşen gelire yansması anlamıdır. Zira bir ülke ekonomisi büyürken aynı zamanda nüfusunda da değişim olmaktadır. Büyümenin anlamlı olması için nüfusun artış oranının dikkate alınması gerekir. Büyüme bir ülkenin yaşam standartlarının yükseldiği anlamına gelmez. Bazı ülkeler iktisadi olarak büyürler ancak bu durum yaşam standartlarına yansımaz. Bu tür ülkeler büyümüş ancak kalkınmamış ülkelerdir. Zira söz konusu ülkelerin kalkınabilmesi için gelir dağılımının adaleti, okuma yazma oranı, hasta başına düşen doktor sayısı, kentleşme düzeyi, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, sinema ve tiyatro gibi kültürel etkinliklerin yoğunluğunun ölçü alınması gerekir. Büyüme ile kalkınma arasındaki temel farklılıkta bu alanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kalkınmanın ön şartı büyüme olduğu söylenebilirken büyümenin ön şartı kalkınma olduğu söylenemez. Bir başka ifadeyle büyüyen bir ülke aynı zamanda kalkınmış olmaz.

İktisat literatüründe kalkınma ülkelerin temel ekonomik sorunları arasında yer almaktadır. İktisadi kalkınma başta kişi başına düşen gelirin artması, gelir adaletli dağılımı, yoksulluk, işsizlik ve sosyal, kültürel ve ulusal kurumlar açısından da yaşanan olumlu yapısal değişimlerin toplamı olarak ifade edilebilir. Ülkelerin sahip oldukları iktisadi faktörler kalkınmanın temel dinamiklerini oluşurmaktadır. Söz konusu temel dinamikler doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimi, dış ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji, altyapı, finansal gelişme, ekonomik büyüme, vergi, gelir dağılımı gibi unsurlardan oluşur.

Kalkınmanın ana unsurları arasında sosyal sermaye önemli bir rolü üstlenmektedir. Sosyal sermaye iktisadi kalkınmanın temel dinamikleri arasında görülmekte ve asimetric bilginin azalması, işlem maliyetlerinin düşmesi, güven, bilgi paylaşımı, rekabet gücü, siyasal hayata ve toplumsal faaliyetlere katılımın artması, gelir dağılımının düzeltilmesi, iktisadi büyümenin hızlanması gibi konularda kalkınmayı desteklediğine inanılmaktadır.

Bu çalışma kalkınma ile sosyal sermaye arasındaki ilişi üzerine kurgulanmıştır. Bireyin ve toplumun ortak hedefe ulaşabilmek için güven unsuru ve ilişkiler üzerine geliştirilen birlikte çalışma yetisi ve iş birliğine yatkınlık olarak ifade edilen sosyal sermaye stoku yüksek olan ülkelerde, sosyal sermayenin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik hayata artı değer kattığı görülmektedir. Özellikle güven düzeyinin gelişimini referans alan bu sermaye türü geliştikçe işlem maliyetlerini azalmakta, ekonomi politikaları daha etkin uygulanabilmekte, yoksulluk, yolsuzluk, iktisadi krizler, demokrasi, bilgi, iş gücü piyasaları, yatırım düzeyleri kalkınmayı destekleyecek düzeyde ülke refahına pozitif katkı yaptığı gözlenmektedir.

Yapılan araştırmalar Danimarka, Finlandiya, Avusturalya, Norveç ve İrlanda gibi gelişmiş ÷lkelerde eğitim harcamaları, eğitim, sanat ve kültür topluluklarına katılım ve yerel siyasal faaliyetlere katılım oranlarının artmasına paralel olarak sosyal sermayenin bir unsuru olan güven düzeyinin de artmakta olduğunu göstermiştir. Öte yandan bu durumun aksine; gelişmekte olan ÷lkelerde sosyal sermaye unsurunun gelişmemesi üzerine kalkınma düzeylerini gösteren Kişi Başına Gelir ve İnsani Kalkınma Endeksi ile sosyal sermaye stoku aynı yönlü hareket ettiğini göstermiştir. Bu bulgular sosyal sermaye göstergesi olarak kabul edilen güven unsurunun zayıf olduğu ÷lkelerde gerek iktisadi ve gerekse sosyal alanlarda güven tesis edici politika uygulamalarının hayata geçirilmesi kalkınmada istenilen standartlara ulaşmada hayati öneme sahip olduğuna işaret etmektedir. Özellikle Türkiye’de güven düzeyinin düşüklüğü ile ortaya çıkan kalkınma sorununu aşılmasında yapılması gereken en öncelikli işlem iktisadi ve toplumsal hayata güven veren yapısal reformların bir an önce hayata geçirilmesidir.

Kaynakça

- AKTAN, C. C. ve VURAL, İ. Y. (2002). Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liğı: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Coşkun Can Aktan (Ed), Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde (19-38. ss.). Ankara: Hak-iş Konfederasyonu Yayınları
- ASLAN, S. (2016). Türkiye’de Sosyal Sermaye Bileşenlerinden Güven Hakkında Bir Değerlendirme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 181-204.
- AYDEMİR, M.,A. (2011). *Sosyal Sermaye- Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- BERBER, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma, 3. Baskı*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- BİÇEN, Ö. F. (2021). Türkiye’de Kurumsal Faktörler ve Büyüme: 2010-2020 Dönemi Büyüme Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal of Academic Opinion*, 1(1), 7-14.
- COLEMAN, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- ÇOBAN, M. N. (2020). Ekonomik Özgürlüklerin İnsani Gelişmişlik Üzerine Etkisi: Vişegrad Dörtlüsü Kapsamında Panel Veri Analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 7(1), 143-162.
- DEMİRGİL, B. (2019). Ekonomik Büyümede Güven Faktörünün Etkisi: Türkiye Örneğı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 155-163.
- EROĞLU, İ. ve KANGAL N. (2016). Can Social Capital Be the New Dynamics of Economic Development. *Annales. Ethics in Economic Life*, 19(4), 51-64.
- EŞKİ, H. (2009). *Sosyal Sermaye- Önemi, Üretimi ve Ölçümü-Üzerine Bir Alan Araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- FIELD, J. (2008). *Sosyal Sermaye*. (Çev: Bahar Bilgen ve Bayram Şen), 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- FLAMMANG, R. A. (1979). Economic Growth and Economic Development; Counterparts or Competitors? *Economic Development and Cultural Change*, 28(1), 47-61.
- FUKUYAMA, F. (1998). *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. (Çev: Ahmet Buğdaycı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- FUKUYAMA, F. (2005). *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GÜNAY, K., E. (2020). *OECD Ülkelerinde Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi*, 3. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi (ICAR), Bolu. 20-22 Temmuz 2020
- HARRIS, J. M. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, Çev: Emine Özmeye <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/?page=makaleler> (Erişim Tarihi: 28.02.2020)
- KANGAL, N. (2013). *Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneğı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KARAGÜL, M. (2012). *Sosyal Sermaye: Kapitalizmin Kör Noktası, 1. Baskı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- KARAGÜL, M. ve DÜNDAR, S. (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İİBF Dergisi*, (12), 61-78.

- KARAGÜL, M. ve MASCA, M. (2005). Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.
- KARAKURT, E. (2008). Sürdürülebilir Bir Kentsel Yaşam Açısından Sosyal Sermayenin Önemi. *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 76-100.
- KAYNAK, M. (2011). *Kalkınma İktisadi*, 4. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- LEGATUM PROSPERİTY INDEX REPORT (2019), <https://www.prosperity.com/about/resources> (Erişim Tarihi: 03.11.2021).
- OECD (2001) The Well-being of Nations, the Role of Human and Social Capital, OECD: Paris. <http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=yHH1YgJla6wC&oi=fnd&pg=PA7&ots=i5cHLqozfz&sig=RjvR4mDmJtaFVocT-zVR4WhieKg#v=onepage&q&f=false> (07.09.2021).
- ÖZCAN, B. (2011). *Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÖZDEMİR, A (2007). *Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- PUTNAM, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital, *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- ŞAŞMAZ, M. Ü ve YAYLA, Y. E (2018). Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler. *International Journal of Public Finance*, 3(2), 249-268.
- TÜYSÜZ, N. (2011). *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*. (Uzmanlık Tezi), Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- UNDP (2019) <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf> (Erişim Tarihi: 03.12.2021).
- WORLD BANK (1998) The Initiative on Defining, Mentoring and Measuring Social Capital: Overview And Program Description, Social Capital Initiative Working Paper, Vol: 1, 1-33.
- WORLD BANK (2019) <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (Erişim Tarihi: 03.11.2021).
- WORLD SOCIAL CAPITAL MONITOR (2019), https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/commitments/6686_11706_commitment_World%20Social%20Capital%20Monitor%202019.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2021).
- YILDIZ, Z. ve TOPUZ, H. (2011). Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları / Journal of Social Policy Conferences*, 61(2), 201–226.
- ZAK, P. J and KNACK, S. (2001). Trust and Growth. *The Economic Journal*, 111(470), 295-321.